

บทที่ ๔

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธทำนายฉบับล้านนา

คัมภีร์พุทธทำนายฉบับล้านนา เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงการทำนายความฝันของพระเจ้าประเสนทิโกศล โดยที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ทำนายถึงความฝันทั้ง ๑๖ ข้อ พุทธทำนายแต่ละข้อสะท้อนให้ปัญหาของการปกครอง ตลอดจนถึงปัญหาทั่วไปของประชาชนในอนาคต ในพุทธทำนายแต่ละข้อจะปรากฏถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพุทธทำนายดังกล่าว ดังนั้นผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ถึงหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายแต่ละข้อ ที่จะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาตามพุทธทำนายทั้ง ๑๖ ข้อ ดังนี้

๔.๑ พุทธทำนายข้อที่ ๑

พระพุทธเจ้าทำนายว่า ต่อไปในวันข้างหน้า ไม่วันใดก็วันหนึ่ง พระราชา เสนาอำมาตย์ และราษฎรต่างพากันไม่ประพฤติศีลธรรม ทำให้เกิดความเดือดร้อน ข้าวยากหามาแพง ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ตกลงมาในปริมาณที่เล็กน้อย มีแต่เสียงฟ้าร้อง ค่ำรามสนั่นหวั่นไหว เพราะความมีอุบัติน่าเกลียด มีทุพภิกขภัย เข้ายาก หามาแพง นำเอาศาตราภัยมารบราฆ่าฟันกัน เกิดภัยพิบัติจากธรรมชาติ มีแผ่นดินไหว น้ำท่วม เกิดโรคร้ายต่างๆ ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาจะถูกรุกรานจากประเทศที่นับถือศาสนาอื่น

จากการศึกษาพุทธทำนายข้อที่ ๑ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อที่ ๑ มีดังนี้

๔.๑.๑ หลักศีล ๕

หลักศีล ๕ หมายถึงหลักที่ประชาชนพึงปฏิบัติเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม เพราะว่าศีล เป็นเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติตน ศีล ๕ ประกอบไปด้วย

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต หรือ ความประพฤติดังการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ลักขโมย หรือความประพฤติดังการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ตลอดจนถึงความประพฤติดังการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ หรือความประพฤติดังการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวงตัดรอนประโยชน์หรือกล่าวทำลาย

๕. สุราเมรัยมีขบพมาทัญฐานา เวรมณี เว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ ไม่เสพของมีน เพราะความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลังพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ^๑

การที่พระราชา เสนาอำมาตย์ และราษฎรต่างพากันไม่ประพฤติศีลธรรมย่อมที่จะส่งผลให้เกิดความเดือนร้อนทั้งทางกายและทางใจ เพราะหากมนุษย์ไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีล ๕ แล้ว ก็ไม่มีหลักประกันในการดำเนินชีวิต เกิดความเดือดร้อนไปทั่ว ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนถึงโทษของการไม่รักษาศีล คือ

๑. ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ใหญ่หลวง

๒. กิตติศัพท์อันชั่วย่อมกระฉ่อนไป

๓. เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมไม่แคล้วกล้าก่อเงินเข้าไปหาบริษัทนั้นๆ

๔. ย่อมเป็นผู้หลงลืมสติ

๕. หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

นอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสโทษของผู้ล่วงละเมิดศีลข้อนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การดื่มสุราและเมรัยที่บุคคลเสพ เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^๒

นอกจากนี้การละเมิดศีลข้อนี้ยังเป็นเหตุให้ผู้ละเมิดต้องประสบกับสิ่งเลวร้าย คือ

๑) เสียทรัพย์ทันตาเห็น

๒) ก่อการทะเลาะวิวาท

๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค

๔) เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง

๕) เป็นเหตุให้ไม่รู้จักราย

๖) เป็นเหตุให้บั่นทอนกำลังปัญญา

๔.๑.๑ หลักอภิธานิยธรรม ๗

หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายฉบับล้านนาอีกข้อหนึ่ง คือ หลักอภิธานิยธรรม ๗ หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อมมี ๗ ข้อ เป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ โดยตรัสสอนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี และตรัสสอนเหล่าภิกษุที่เมือง ราชคฤห์ แคว้นมคธ ซึ่งประกอบไปด้วย

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙๑.

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒ - ๒๐๓.

หลักอปริหานิยธรรมสำหรับฝ่ายคฤหัสถ์ มีดังนี้

๑. หมั่นประชุมกันเนื่อง ๆ
๒. ประชุมหรือเลิกประชุม และทำกิจของส่วนรวมอย่างพร้อมเพรียงกัน
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้วยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้

๔. เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้เป็นประธาน ผู้บริหารหมู่คณะ และปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้

๕. ให้เกียรติ ให้ความปลอดภัยแก่สตรีเพศ ไม่ข่มเหงฉุดคร่า

๖. เคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกเมือง และไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงพระเจดีย์เหล่านั้น

๗. จัดการอารักขาโดยธรรมแก่พระอริยะ ด้วยตั้งความปรารถนาว่า พระอริยะเหล่านี้ที่ยังไม่มาสู่บ้านนี้เมืองนี้ขอให้มา ส่วนที่มาแล้วขอให้ท่านอยู่ผาสุก

หลักอปริหานิยธรรมสำหรับฝ่ายศาสนจักร หรือฝ่ายภิกษุสงฆ์ มีดังนี้ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่อง ๆ
๒. ประชุมหรือเลิกประชุม และทำกิจของส่วนรวมอย่างพร้อมเพรียงกัน
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้วยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้

๔. เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้เป็นประธาน ผู้บริหารหมู่คณะ และปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้

๕. ไม่ล่วงล้ำแก่ความอยากที่เกิดขึ้น คือไม่ลุแก่อำนาจอันจะก่อให้เกิดภพใหม่

๖. ยินดีในความสงบ สันโดษ หมายถึงการยินดีในการอยู่ป่า

๗. ตั้งใจอยู่เสมอว่า พระภิกษุสามเณรผู้มีศีลที่ยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่ผาสุก^๓

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าทำนายว่า ต่อไปในอนาคต พระราชา เสนาอำมาตย์ และราษฎรต่างพากันไม่ประพฤติศีลธรรม ทำให้เกิดความเดือดร้อน ขว้างขวากขว้างแทง ย่อมแสดงให้เห็นถึง พระราชา และผู้นำในระดับต่างๆ ขาดการนำเอาหลักอปริหานิยธรรม ๗ มาใช้ เพราะหากมีการนำเอาหลัก อปริหานิยธรรม ๗ มาใช้ ประชาชน ก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เมื่อเกิดปัญหาอะไร ก็สามารถที่จะแก้ไขได้

๔.๒ พุทธทำนายข้อที่ ๒

พระพุทธเจ้าทำนายว่า เด็กผู้หญิงจะมีราคะดำ กิเลสหนา ตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย ทำให้เด็กผู้หญิงเกิดการ ตั้งครรภ์ และมีบุตรทั้งที่ยังไม่ถึงวัยอันควร

จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๒ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๙๗.

๔.๒.๑ หลักขันติ โสรัจจะ หรือธรรมที่จะทำให้ตนงาม

ขันติ คือ ความอดทนต่ออารมณ์ ที่ไม่เป็นที่พอใจไว้ได้ อด คือ ไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการ ทำให้อดส่วนทน คือ ได้ในสิ่งที่ไม่ปรารถนา จึงจำเป็นต้องทน ความอดทน โดยประเพณี ๔ คือ

๑. ทนต่อความลำบากตรากตรำ ได้แก่ ทนต่อการทำงาน ไม่หวั่นหวาดต่อความเหนื่อยยาก หนาวร้อน และลมแดด เป็นต้น

๒. ทนต่อความเจ็บป่วยไข้ ได้แก่ อดทนต่อทุกขเวทนา อันเกิดมีเพราะความเจ็บไข้มีประการต่างๆ แม้ที่สุดทนทุกขเวทนาแสนสาหัสก็ไม่แสดงอาการกระสับกระส่าย

๓. ทนความเจ็บใจ ได้แก่ ทนต่อการหมิ่นประมาท ที่ผู้อื่นกล่าวคำเสียดสี หรือกระทบกระทั่งในขณะทำงาน เป็นต้น

๔. ทนต่ออำนาจกิเลส คือราคะ โทสะ และโมหะที่คุกรุ่นอยู่ในใจของเรา พร้อมทั้งจะแสดงออกมาได้ทุกเมื่อ^๔

การอดทนต่อความลำบากตรากตรำ มีผลดีทำให้การทำงานลุล่วงไปได้ อดทนต่อความเจ็บป่วยไข้จะทำให้เป็นผู้มี สติสัมปชัญญะครบบริบูรณ์ อดทนความเจ็บใจและกิเลสตัณหา จะช่วยป้องกันความผิดพลาดอันจะเกิดขึ้นด้วยโทสะเสียได้ ผู้ที่มีความอดทนจะทำให้การทำหน้าที่กัลยาณมิตร ประสบความสำเร็จ เหมือนลักษณะของแผ่นดิน แม้ต้นไม้ ภูเขาและอื่น ๆ แผ่นดินก็ยังทรงไว้ได้ อดทนจนเปลี่ยนเรื่องร้ายให้กลายเป็นเรื่องดี ยอมรับด้วยใบหน้าชื่นบาน เขาจะดำหนิตีเดียยน คำว่า หยาดคายเสียดสีให้เจ็บใจอย่างไรก็ทนได้ ไม่แสดงอาการโต้ตอบ ฉะนั้นหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อที่สองนี้ คือหลักขันติโสรัจจะ เพราะหลัก ขันติ โสรัจจะ เป็นหลักธรรมที่ทำให้มีความอดทนอดกลั้นต่อกิเลสตัณหา อาที โลภะ โทสะ และโมหะ ตลอดจนถึง อดทนต่อความอยาก ความใคร่ได้ใคร่มีอีกด้วย ซึ่งหากประชาชน เยาวชน ตั้งตนอยู่ในหลักขันติ โสรัจจะ มีความอดทน ข่มจิตข่มใจต่อสิ่งที่เข้ามากระทบในชีวิตประจำวันแล้ว ปัญหาทางสังคมก็ย่อมที่จะลดน้อยลงไป

๔.๒.๒ หลักสติสัมปชัญญะ

“สติ” เป็นธรรมควบคุมเหนี่ยวรั้งจิตใจให้คิดดี พูดดี หรือทำดี เพราะธรรมชาติของจิตมีการนึกคิดตลอดเวลา ซึ่งถ้าขาดสติกำกับ เป็นความคิดที่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่างๆ อย่างไรทิศทาง แต่ถ้ามีสติกำกับแล้วจะทำให้ไม่ประมาทหรือพลั้งเผลอคิดชั่ว พูดชั่ว หรือทำชั่ว เพราะสติจะทำหน้าที่คอยควบคุมรักษาสภาพจิตใจให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ โดยการตรวจตราความคิด เลือกรับแต่สิ่งที่ดีงาม กีดกันสิ่งที่ไม่ดีซึ่งตรงกันข้าม ตรึงกระแสความคิดให้เข้าที่ ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย^๕

“สัมปชัญญะ” เป็นธรรมที่ปฏิบัติคู่กับ “สติ” แยกกันไม่ออก กล่าวคือ “สติ” เป็นเครื่องระลึกรักษาควบคุมยับยั้งจิตมิให้คิด พูด หรือทำชั่ว ส่วน “สัมปชัญญะ” จะทำหน้าที่กำหนดรู้ในเวลา คิด พูด หรือทำอยู่ ดังนั้น จึงเรียกว่า สติสัมปชัญญะ

“สติสัมปชัญญะ” มีอุปการะมากแก่คนเรา โดยเป็นธรรมควบคุมเส้นทางดำเนินชีวิตไม่ให้พลั้งเผลอทำในสิ่งที่ไม่สมควร ทานเปรียบเหมือนหางเสือ ที่คอยกำหนดทิศทางไม่ให้เรือแล่นไป

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๕.

เกยตื้น เป็นเครื่องปลูกเราให้บุคคลมีเหตุผล รู้จักไตร่ตรองด้วยปัญญา และสนับสนุนธรรมคือการรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล

ผู้มีสติสัมปชัญญะ ย่อมมีความสำนึกรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา ว่าตัวเองเป็นใคร มีหน้าที่อย่างไร เมื่อปฏิบัติหน้าที่อยู่ รู้ตัวอยู่เสมอว่าตัวเองกำลังทำอะไร ดีหรือชั่ว เป็นคุณหรือโทษ เท่ากับว่าควบคุมตัวเองไว้ได้ตลอดเวลา

ดังนั้นการที่พระพุทธเจ้าทำนายว่า เด็กผู้หญิงจะมีราคะดำ กิเลสหนา ตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย ทำให้เด็กผู้หญิงเกิดการตั้งครรภ์ และมีบุตรทั้งที่ยังไม่ถึงวัยอันควร แสดงให้เห็นถึงเด็กผู้หญิงจะกระทำการสิ่งต่างๆไปโดยขาดสติสัมปชัญญะ ไม่ได้คำนึงถึงผลดีผลเสียที่จะตามมา ว่าสิ่งที่ทำลงไปนั้นดีหรือมีผลกระทบอย่างไร จึงก่อให้เกิดการกระทำโดยขาดสติสัมปชัญญะนั้นเอง

๔.๒.๓ หลักกามสังวร

กามสังวร หมายถึง ความสำรวมในกาม การรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ไม่ให้หลงใหลหมกมุ่นใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส การที่เด็กผู้หญิงตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย จนทำให้เกิดการตั้งครรภ์ และมีบุตรทั้งที่ยังไม่ถึงวัยอันควร แสดงให้เห็นถึง เด็กผู้หญิงยังขาดการสำรวมระวังในกาม ปลดปล่อยให้ตนตกอยู่ภายใต้กามราคะ จนทำให้เกิดการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรนั่นเอง^๖

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าทำนายว่า เด็กผู้หญิงจะมีราคะดำ กิเลสหนา ตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย ทำให้เด็กผู้หญิงเกิดการตั้งครรภ์ และมีบุตรทั้งที่ยังไม่ถึงวัยอันควร จากพุทธทำนายข้อที่ ๒ นี้ แสดงให้เห็นถึงหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้คือ หลักขันติโสรัจจะ หลักสติสัมปชัญญะ และหลักกามสังวร

๔.๓ พุทธทำนายข้อที่ ๓

พระพุทธเจ้าได้ทำนายไว้ว่า ชายหนุ่มหญิงสาวจะละเลยคนแก่คนชรา ใช้สิทธิเสรีภาพตามใจชอบ มีความพึงพอใจหรือมีความชอบใจแก่เลี้ยงดูเป็นอย่างดี แต่ถ้าไม่ชอบใจไม่พึงพอใจก็ไม่เลี้ยง ทำให้คนแก่คนเฒ่า พ่อแม่ต้องทำการประจบประแจงต้องงอนง้อบุตรหลานของตัวเองเพื่อที่จะได้มีที่อยู่อาศัย และมีอาหารกินเพื่อประทังชีวิตของตนเองให้อยู่รอดในสังคมไปเป็นวันๆเท่านั้น

จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๓ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๓.๑ หลักทศ ๖

ทศ ๖ หมายถึง บุคคลต่าง ๆ ที่แวดล้อมเป็นสังคมรอบตัวเราอยู่ ซึ่งเรามีความสัมพันธ์ด้วยการปฏิบัติต่อกันด้วยดี เพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาอาศัยกันต่อไป มี ๖ ด้าน ดังนี้ประกอบด้วย บุรตถิมทศ ทศเบื่องหน้า คือ มารดาบิดา เราควรปฏิบัติต่อพ่อแม่ด้วยความกตัญญูทุกเวที ทักขินทศ

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

ทิศเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์ เราควรเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง คือ บุตรธิดา สามีภรรยา ควรให้เกียรติ จริ่งใจ ไม่นอกใจภรรยา อุตตรทิศ เบื้องซ้าย คือ มิตร ญาติมิตร ทิศเบื้องต่ำ คือ บ่าว คนรับใช้ คนงานควรมอบงานที่เหมาะสมให้ทำ ให้ค่าจ้างที่เหมาะสม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ลูกจ้าง อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน คือพระสงฆ์เคารพนอบน้อมต่อนักบวช ทำนุบำรุง ศาสนาด้วยปัจจัย ^๗

ซึ่งหลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ที่มี ชีวิตร่วมกันอยู่ในสังคม มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในชีวิตประจำวัน มีความสัมพันธ์กันใน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐ และเอกชน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตั้งแต่สถาบันเล็กสุดของสังคมคือสถาบันครอบครัว จนถึงใหญ่สุดของสังคมคือสถาบันชาติ โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง ทิศปฐัถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา เราควรปฏิบัติต่อพ่อแม่ด้วยความกตัญญูกตเวที ในทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ ที่บุตรพึงปฏิบัติต่อมารดา บิดา ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน
๖. มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้
๗. ห้ามปรามจากความชั่ว
๘. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๙. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๑๐. หาคู่ครองที่สมควรให้
๑๑. มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

๔.๓.๒ หลักกตัญญูกตเวที

หลักกตัญญูกตเวที หมายถึง การรู้คุณผู้ที่อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน แยก ออกเป็น ๒ คือ กตัญญู รู้คุณท่าน กตเวที ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทีว่าโดย ขอบเขต แยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วน ัวอย่างหนึ่ง กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูลต่อส่วนรวม ^๘

กล่าวโดยสรุป พุทธท้านายข้อที่ ๓ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพุทธท้านายว่า ชายหนุ่มหญิง สาวจะละเลยคนแก่คนชรา ใช้สิทธิเสรีภาพตามใจชอบ มีความพึงพอใจหรือมีความชอบใจก็เลี้ยงดู เป็นอย่างดี แต่ถ้าไม่พอใจไม่พึงพอใจก็ไม่เลี้ยง ทำให้คนแก่คนเฒ่า พ่อแม่ต้องทำการประจบประแจง

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

ต้องนอนอุบะทรหลานของตัวเองเพื่อที่จะได้มีที่อยู่อาศัย และมีอาหารกินเพื่อประทังชีวิตของตนเองให้อยู่รอดในสังคมไปเป็นวันๆเท่านั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อที่ ๓ หลักธรรมที่เด่นชัดคือ หลักทศ ๖ ซึ่งเป็นหลักที่พึงปฏิบัติต่อบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักปฐกตัมมทศ หรือ ทศเปื้องหน้า คือ มารดาบิดา ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติต่อพ่อแม่ อีกทั้งหลักกตัญญูกตเวทิตะ ซึ่งเป็นหลักที่แสดงถึงความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีอุปการคุณ

๔.๔ พุทธทำนายข้อที่ ๔

พระพุทธองค์ทรงทำนายไว้ว่า พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแว่นแคว้นจะทำการปลดอำมาตย์ผู้ไม่ควรแก่การทำงานตามตำแหน่งหน้าที่ ตามความรู้ความสามารถ ตามความถนัด แล้วหันไปทำการแต่งตั้งคนหนุ่มสาวผู้ที่ยึดความรู้ ความสามารถเข้ามาทำหน้าที่แทน ทำให้กิจการงานพัฒนาไปในทิศทางที่ควรจะเป็น อีกทั้งยังนำไปสู่ความยุ่งยากต่างๆมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๔ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๔.๑ หลักทศพิศราชธรรม ๑๐

ทศพิศราชธรรม คือ ธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง หรือธรรมของนักปกครองประกอบด้วย

๑) **ทาน (การให้)** คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒) **ศีล (ความประพฤติดีงาม)** คือ สำรวมกายและวาจา ทวาร ประกอบแต่การสุจริตรักษากิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์

๓) **ปริจจาคะ (การบริจาค)** คือ เสียสละความสุขสำราญ ตลอดจนชีวิตของตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔) **อาชวะ (ความซื่อตรง)** คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕) **มัททวะ (ความอ่อนโยน)** คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองศ์มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีเกียรียศานุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ความรักภักดี

๖) **ตปะ (ความทรงเดช)** คือ แผดเผือกเลสดัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิจิตระงับยับยั้งข่มใจได้ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร

๗) **อักโกธะ (ความไม่โกรธ)** คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจักษ์ใจ

๘) **อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน)** คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีชูดริตหรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเห็จอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษ อาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙) **ขันติ (ความอดทน)** คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยคำเลียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐) **อวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรมดา)** คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ร้าย ลามสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม^๙

กล่าวโดยสรุปการที่พระพุทธองค์ทรงทำนายไว้ว่า พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแว่นแคว้นจะทำการปลดอำมาตย์ผู้ที่ควรแก่การทำงานตามตำแหน่งหน้าที่ ตามความรู้ความสามารถ ตามความถนัด แล้วหันไปทำการแต่งตั้งคนหนุ่มสาวผู้ที่ยึดความรู้ ความสามารถเข้ามาทำหน้าที่แทน ทำให้กิจการงานพัฒนาไปในทิศทางที่ควรจะเป็น อีกทั้งยังนำไปสู่ความยุ่งยากต่างๆ มากยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นถึง พระราชาเป็นผู้ที่ยังขาดในคุณธรรมเรื่องของ ทศพิธราชธรรม ๑๐ เพราะหลักทศพิธราชธรรมเป็นหลักที่พระราชาพึงปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข

๔.๕ พุทธทำนายข้อที่ ๕

พระพุทธเจ้าได้ทำนายไว้ว่า ผู้ที่มีหน้าที่ตัดสินคดีความต่างๆ จะพากันคาบสินบาทกินสินบนจากคู่ความ แล้วทำการตัดสินคดีความนั้นๆ ตามความพึงพอใจของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เหมาะสม และมีความยุติธรรมต่อคู่ความทั้ง ๒ ฝ่ายแต่อย่างใด

จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๕ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๕.๑ หลักอคติ ๔

คำว่า "อคติ" แปลว่า ทางที่ไม่ควรดำเนินไป, ไม่ใช่ทางที่จะเดินต่อไป หรือไม่ควรประพฤติปฏิบัติ.คำว่า อคติ ในภาษาไทยหมายถึง ความลำเอียง, ความไม่เที่ยงธรรม, ความไม่ยุติธรรม ประกอบด้วย

๑. ฉันทาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะรัก หรือเพราะความพอใจ
๒. โทสาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะโกรธหรือเกลียด
๓. โมหาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะความเขลา โดยไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ว่าอะไรถูก,อะไรผิด,อะไรควร,หรืออะไรไม่ควร

๔. ภยาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะกลัวหรือเพราะเกรงใจ^{๑๐}

ความลำเอียงทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นอันตรายอย่างมาก ทุกยุคทุกสมัยที่บุคคลที่เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการปกครองบังคับบัญชาบุคคลอื่นด้วยแล้ว มีความลำเอียง (อคติ) อยู่เพียงข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้น ก็จะทำให้เกิดความสูญเสียความยุติธรรม

^๙ ขุ.ชา” (ไทย) ๒๘/๑๓๕-๑๓๖/๑๑๒.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๒.

กล่าวโดยสรุปการที่พระพุทธเจ้าได้ทำนายไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงทำนายไว้ว่า ผู้ที่มีหน้าที่ตัดสินคดีความต่างๆจะพากันคาบสินบาทกินสินบนจากคู่ความ แล้วทำการตัดสินคดีความนั้นๆตามความพึงพอใจของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง เหมาะสม และมีความยุติธรรมต่อคู่ความทั้ง ๒ ฝ่ายแต่อย่างใด แสดงให้เห็นถึงหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อที่ ๔ คือ หลักอคติ ๔ ซึ่งหมายถึงการทำงานที่ปราศจากอคติ โดยยึดเอาหลักความยุติธรรมเป็นเกณฑ์สำคัญในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาทำหน้าที่ต่างๆในการบริหารบ้านเมือง เพื่อประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดต่อประชาชนนั่นเอง

๔.๖ พุทธทำนายข้อที่ ๖

พระพุทธองค์ทรงทำนายไว้ว่า คนที่มีฐานะต่ำต้อย อยู่ในตระกูลที่ต่ำจะทำการยกฐานะตนเองขึ้นด้วยการทำการศึกษาหาความรู้ และสามารถทำให้ตนเองได้รับยศ ได้ตำแหน่งที่สำคัญๆในสังคม คนที่อยู่ในตระกูลสูงแต่ได้ทำการยกลูกสาวให้กับคนที่อยู่ในตระกูลต่ำกว่า ทำให้คนที่อยู่ในตระกูลที่ต่ำกว่าได้มีอำนาจที่สูงส่งยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าคนในตระกูลสูงได้ตั้งอยู่ในความประมาทจนทำให้ตนเองต้องตกไปอยู่ในฐานะที่ยากลำบากได้ในอนาคต

จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๕ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๖.๑ หลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา หมายถึง หลักในการศึกษาและพัฒนาตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ประกอบไปด้วย

๑. ศีล หรือขบวนการระเบียบปฏิบัติ(วินัย)เพื่อให้เกิดวาจาชอบ การกระทำชอบ และการประกอบอาชีพชอบ เป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่างๆ นั่นเอง

๒. สมาธิ หรือขบวนการฝึกอบรมจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความเพียรชอบ การระลึกรู้ชอบและมีจิตสำนึกที่ชอบ เป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกเพื่อความสมดุลทั้งจิตและกาย เป็นขบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด

๓. ปัญญา หรือขบวนการทางความรู้ เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้ และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนะ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง มีความดำริไตร่ตรองที่ชอบ ปัญญาเป็นตัวควบคุมกำหนดการรับชนิดต่าง ๆ เข้าสู่ชีวิต^{๑๑}

กล่าวโดยสรุปการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพุทธทำนายว่า คนที่มีฐานะต่ำต้อย อยู่ในตระกูลที่ต่ำจะทำการยกฐานะตนเองขึ้นด้วยการทำการศึกษาหาความรู้ และสามารถทำให้ตนเองได้รับยศ ได้ตำแหน่งที่สำคัญๆในสังคม คนที่อยู่ในตระกูลสูงแต่ได้ทำการยกลูกสาวให้กับคนที่อยู่ในตระกูลต่ำกว่า ทำให้คนที่อยู่ในตระกูลที่ต่ำกว่าได้มีอำนาจที่สูงส่งยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าคนในตระกูลสูงได้ตั้งอยู่ในความประมาทจนทำให้ตนเองต้องตกไปอยู่ในฐานะที่ยากลำบากได้ในอนาคต

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

จากพุทธทำนายข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการที่คนที่มีฐานะต่ำต้อยแต่สามารถพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาหาความรู้และสามารถพัฒนาตนเองให้ได้รับยศ ได้รับตำแหน่งที่สำคัญในสังคม แสดงให้เห็นถึง การพัฒนาตนเองด้วยอาศัยกระบวนการในทางพระพุทธศาสนา คือ อาศัยหลักไตรสิกขาในการศึกษาหาความรู้ จนได้รับการยอมรับในสังคมนั่นเอง

๔.๗ พุทธทำนายข้อที่ ๗

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า เด็กผู้หญิงสละสีล อยู่กับการแต่งตัวหญิงชายไม่เอาใจใส่ การบ้านการเรือน ใช้เวลาว่างเพื่อความเพลิดเพลินอย่างเดียว จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนา ข้อที่ ๗ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๗.๑ หลักจริต ๖ ราคะจริต

ราคะจริต หมายถึง ความลุ่มหลงในกาย ยึดติดรูป กล่าวคือ มีความรักสวयรักงาม หรือ พฤติกรรมของคนที่มีราคะเป็นปกติ คือรักสวयรักงาม มีกิริยา คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้นที่ เรียบร้อย^{๑๒}

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า เด็กผู้หญิงสละสีล อยู่กับการแต่งตัวหญิงชายไม่เอาใจใส่การบ้านการเรือน ใช้เวลาว่างเพื่อความเพลิดเพลินอย่างเดียว หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้คือ หลักจริต ๖ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ราคะจริต ซึ่งหมายถึงการที่ลุ่มหลงอยู่ในการแต่งตัว ยึดติดในรูปของตน รักสวयรักงาม ซึ่งหากจะปฏิบัติกรรมฐานก็ต้องอาศัยหลักกายคตาสติ คือ พิจารณาถึงความไม่มั่นคงถาวร ไม่จีรังยั่งยืน เปลี่ยนแปลงสภาพ นั่นเอง ซึ่งกรรมฐานข้อนี้ จัดเป็น คู่ปรับของคนที่มีราคะจริต

๔.๘ พุทธทำนายข้อที่ ๘

พระพุทธเจ้าทำนายว่า ราษฎรจะทำการหนักเพื่อบำรุงภาชีรัฐฝ่ายเดียว ด้วยมิได้คำนึงถึงการเก็บไว้ สำหรับตนเอง จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๘ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๘.๑ หลักอกุศลมูล ๓

หลักอกุศลมูล ๓ รากเหง้าของความไม่ฉลาด หรือหมายถึง รากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ซึ่งมี ๓ ประการ ได้แก่

๑. โลภะ (ความอยากได้) ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดรากเหง้าของความชั่วทั้ง

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

ปวง เช่น อิจฉา ความอยาก, ปาปิจฉา ความอยากอย่างชั่วช้าลามก, มหิจฉา ความอยากรุนแรง, อภิชฌาวิสมโลภะ ความอยากได้ถึงขั้นเพ่งเล็ง ความอยากจะเกิดมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความชั่วในตัวเอง วิธีแก้ไขความอยากคือ การใช้สติ ระลึกรู้ในตน

๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) การอยากฆ่า การอยากทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้หลายอย่าง เช่น ปฏิฆะ ความหงุดหงิด, โกรธะ ความโกรธ, อุปกนาหะ ความผูกโกรธ พยาบาท ความคิดปองร้าย ถ้าปล่อยให้มีโทสะมาก ผู้นั้นจะเป็นคนชั่ว คนพาล และเป็นภัยต่อสังคม วิธีแก้ไขโทสะ คือการใช้สติระงับตน และฝึกตนให้เป็นผู้มีมือโทสะ

๓. โมหะ (ความหลงไม่รู้จริง) ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้ต่าง ๆ มากมาย เช่น มกฺขะ ลบหลู่คุณท่าน, ปลาสะ ตีเสมอ, มานะ ถือตัว, มทะ มัวเมา, ปมาทะ เลินเล่อ โมหะทำให้ขาดสติ ไม่รู้ผิดชอบร้ายแรงกว่าโลภะ และโทสะ รวมทั้งส่งเสริมให้โลภะและโทสะมีกำลังมากขึ้นยิ่งด้วย วิธีที่จะทำให้โมหะลดลงนั้นจะต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีอโมหะ ความไม่หลงมกมาย^{๑๓}

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าทำนายว่า ราษฎรจะทำการหนักเพื่อบำรุงภาชีรัฐฝ่ายเดียว ด้วยมิได้คำนึงถึงการเก็บไว้ สำหรับตนเอง หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้คือ โมหะ หรือความหลง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการที่หลงในการทำงานหนักโดยละเอียดในส่วนของการบำรุงตนเอง จนทำให้ตนเองเดือดร้อน ดังนั้นจะต้องพิจารณาตามสภาพจริง โดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องขัดเสียดซึ่งความหลงนั่นเอง

๔.๙ พุทธทำนายข้อที่ ๙

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า เมืองหลวงจะมีผาสุก เพราะมีภัยอันตรายต่างๆ ผู้คนต่างพากันอพยพ หนีไปอยู่ตามชนบทบ้านนอกๆ จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๙ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๙.๑ หลักภัย ๔ ประการ

"ภัย" หมายถึงสิ่งที่น่ากลัว ภัยมีสองประการคือภัยภายนอกและภัยภายใน ภัยภายนอกมีอยู่แทบทุกแห่งอาจจะมีมาจากธรรมชาติเช่นเมื่อไม่มีฝนมนุษย์ก็จะประสบกับภัยแล้ง พืชพันธุ์ธัญญาหารเมื่อไม่ได้รับน้ำอย่างเพียงพอก็จะเหี่ยวแห้งตาย แต่เมื่อฝนตกมากจนเกินไปก็จะทำให้เกิดน้ำท่วม ผลผลิตของเกษตรกรก็จะได้รับความเสียหายเหมือนกัน สรุปว่าเรื่องฝนเรื่องเดียวก็จัดเป็นภัยธรรมชาติที่รับมือยาก ในพระพุทธานุศาสนแสดงถึงภัยที่มาจากภายนอกไว้ในพุทธานุสสุตตราว่า “ ภัยสี่ประการนี้คือ อัคคีภัย อุทกภัย ราชภัย โจรภัย นี้แลคือภัย ”

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๒.

อัคคีภัย หมายถึง ภัยที่มาจากไฟ

อุทกภัย หมายถึง ภัยที่มาจากน้ำ

ราชภัย หมายถึง ภัยที่มาจากพระราชา

โจรภัย หมายถึง ภัยที่มาจากโจร

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า เมืองหลวงจะมีผาสุก เพราะมีภัยอันตรายต่างๆ ผู้คนต่างพากันอพยพหนีไปอยู่ตามชนบทบ้านนอก หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อที่ ๙ นี้คือ เรื่องของภัย ๔ ประการ ที่จะทำให้เกิดความวิบัติและก่อให้เกิดความเดือนร้อนแก่มนุษย์จนทำให้เกิดการสูญเสีย

๔.๑๐ พุทธทำนายข้อที่ ๑๐

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า ผู้บริหารจะถืออำนาจเป็นธรรม ปกครองทวยราชิสมอบภาค ลำเอียง ฝนฟ้าตกมีทั่วกัน แม้ว่าอยู่เขตเดียวกัน จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๐ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๑๐.๑ หลักอคติ ๔

คำว่า "อคติ" แปลว่า ทางที่ไม่ควรดำเนินไป, ไม่ใช่ทางที่จะเดินต่อไป หรือไม่ควรประพฤติปฏิบัติ.คำว่า อคติ ในภาษาไทยหมายถึง ความลำเอียง, ความไม่เที่ยงธรรม, ความไม่ยุติธรรม ประกอบด้วย

๑. ฉันทาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะรัก หรือเพราะความพอใจ

๒. โทสาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะโกรธหรือเกลียด

๓. โมหาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะความเขลา โดยไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ว่าอะไรถูก,อะไรผิด,อะไรควร,หรืออะไรไม่ควร

๔. ภยาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะกลัวหรือเพราะเกรงใจ^{๑๔}

ความลำเอียงทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นอันตรายอย่างมาก ทุกยุคทุกสมัยที่บุคคลที่เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการปกครองบังคับบัญชาบุคคลอื่นด้วยแล้ว มีความลำเอียง (อคติ) อยู่เพียงข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้น ก็จะทำให้เกิดความสูญเสียความยุติธรรม

๔.๑๐.๒ หลักอธิปไตย ๓

อธิปไตยหรือความเป็นใหญ่ โดยนัยแห่งคำสอนในศาสนาพุทธมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. โลกาธิปไตย หมายถึง การถือกระแสนโลกเป็นใหญ่ และโลกในที่นี้หมายถึงคน จะเห็นได้ในคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า โลกคือหมู่มสัตว์ ดังนั้นโลกาธิปไตยตามความหมายนี้เทียบได้กับคำว่า ประชาธิปไตยที่ถือคนส่วนใหญ่เป็นหลัก

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๒.

๒. อัตตาทิปไตย หมายถึง การถือตัวเองเป็นใหญ่ โดยไม่นำพาว่าคนอื่นจะเห็นเป็นอย่างไร จึงน่าจะเทียบได้กับคำว่า เผด็จการ

๓. ธรรมาทิปไตย หมายถึง ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ อันถือได้ว่าเป็นหัวใจที่ปรากฏอยู่ได้ทั้งในโลกทิปไตย และอัตตาทิปไตย เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำกับให้ผู้กระทำไม่ว่าจะถือโลกเป็นใหญ่ตามข้อ 1 หรือถือตัวเองเป็นใหญ่ตามข้อ ๒ ดำรงอยู่ได้โดยที่ผู้คนในสังคมยอมรับ ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่มีธรรมาทิปไตยกำกับไม่ว่าจะเป็นโลกทิปไตย หรืออัตตาทิปไตย ที่มีอำนาจล้นฟ้าแค่ไหนถึงจุดหนึ่งแล้วก็ต้องมีอันพังทลายลง เพราะผู้คนในสังคมมองเห็นภัย และลุกขึ้นมาต่อต้านพร้อมกัน^{๑๕}

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าได้ทำนายไว้ว่า ผู้บริหารจะถืออำนาจเป็นธรรมปกครองทวยราษฎร์เสมอภาค ลำเอียง ฝนฟ้าตกมิทั่วกัน แม้ว่าอยู่เขตเดียวกัน หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้คือ หลักอคติ ๔ ซึ่งแสดงถึงความลำเอียง ความไม่ยุติธรรม และหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้คือ หลักอัตตาทิปไตย ซึ่งหมายถึง การถือตัวเองเป็นใหญ่ อันได้แก่ การยึดถือความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง และต้องการให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องรอบข้างเชื่อถือและทำตามความคิดแห่งตน ดังนั้น ผู้ที่ยึดถือแนวคิดนี้ จึงเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ไม่ต้องการให้ใครคัดค้านหรือปฏิเสธความคิดแห่งตน จึงเทียบได้กับผู้นำที่เป็นเผด็จการ หรือลัทธิเผด็จการ

๔.๑๑ พุทธทำนายข้อที่ ๑๑

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า ต่อไปภายหน้านักบวชในศาสนา จักใช้ความรู้ในทางอรรถพญฺชนะ และ ใช้เสียงที่ไพเราะแสดงธรรม เพื่อแลกเอาลาภผล เล็กน้อย เพราะมีอาภรณ์ตัวจากทาสความโลภ โกรธ หลง ให้มาฝออยู่ในหนทางแห่งพระนิพพานได้ จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๑ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๑๑.๑ หลักอกุศลมูล ๓

หลักอกุศลมูล ๓ หมายถึงรากเหง้าของความไม่ฉลาด หรือหมายถึง รากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ซึ่งมี ๓ ประการ ได้แก่

๑. โลภะ (ความอยากได้) ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดรากเหง้าของความชั่วทั้งปวง เช่น อิจฉา ความอยาก, ปาปิจฉา ความอยากอย่างชั่วช้าลามก, มหิจฉา ความอยากรุนแรง, อภิชฌาวิสมโลภะ ความอยากได้ถึงขั้นเพ่งเล็ง ความอยากจะเกิดมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความชั่วในตัวเอง วิธีแก้ไขความอยากคือ การใช้สติ ระลึกรู้ในตน

๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) การอยากฆ่า การอยากทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้หลายอย่าง เช่น ปฏิฆะ ความหงุดหงิด, โภธะ ความโกรธ, อุป

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๓.

นาหะ ความผูกโกรธ พยาบาท ความคิดปองร้าย ถ้าปล่อยให้มีโทษะมาก ผู้นั้นจะเป็นคนชั่ว คนพาล และเป็นภัยต่อสังคม วิธีแก้ไขโทษะ คือการใช้สติระงับตน และฝึกตนให้เป็นผู้มีโทษะ

๓. โมหะ (ความหลงไม่รู้จริง) ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้ต่าง ๆ มากมาย เช่น มัถะ ละบลู่คุณท่าน, ปลาสะ ตีเสมอ, มานะ ถือตัว, มหะ มัวเมา, ประมาท เลินเล่อ โมหะทำให้ขาดสติ ไม่รู้ผิดชอบร้ายแรงกว่าโลภะ และโทษะ รวมทั้งส่งเสริมให้โลภะและโทษะมีกำลังมากขึ้นยิ่งด้วย วิธีที่จะทำให้โหมะลดลงนั้นจะต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีอโหมะ ความไม่หลงมกมาย^{๑๖}

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าทำนายว่า ต่อไปภาคหน้านักบวชในศาสนา จักใช้ความรู้ในทางอรรถพัญญชนะ และ ใช้เสียงที่ไพเราะแสดงธรรม เพื่อแลกเอาลาภผล เล็กน้อย เพราะมีอาจนอนตัวจากทาสความโลภ โกรธ หลง ให้มาเฝ้าอยู่ในหนทางแห่งพระนิพพานได้ หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อที่ ๑๑ คือ หลักอกุศลมูล ๓ เพราะการที่นักบวชในศาสนาไม่อาจนอนตัวจาก ความโลภ ความโกรธ และความหลงไม่ได้ นั่น เพราะสาเหตุมาจาก อกุศลมูล ๓ ซึ่งถือเป็นกิเลสหลักๆ ในทางพระพุทธศาสนา หากนักบวชหลงติดในอกุศลมูล ๓ ประการนี้ ก็ย่อมที่จะเป็นเหตุให้ถึงแห่งความเสื่อมในที่สุด

๔.๑๒ พุทธทำนายข้อที่ ๑๒

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า ถ้อยคำของคนพาลไม่มีศีลธรรมชอบประจบสอพลอ จะได้รับความเชื่อถือ มากกว่าคำของคนมีศีลมีธรรม(หมายถึงคนดีมีความรู้ จะตกต่ำ) จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๒ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๑๒.๑ หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง หนทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล หรือการกระทำอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์ ความเสื่อมทั้งปวง พระพุทธองค์ทรงบัญญัติอกุศลกรรมบถไว้ ๑๐ ประการด้วยกัน

อกุศลกรรมบถ ๑๐ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ หมวดใหญ่ๆ คือ อกุศลทางกาย (กายกรรม) อกุศลทางคำพูด (วจีกรรม) และ อกุศลทางจิตใจ (มโนกรรม) ดังนี้

อกุศลทางกาย (กายกรรม) มี ๓ ข้อ ดังนี้

๑. ปาณาติบาต หมายถึง การฆ่าสัตว์

๒. อทินนาทาน หมายถึง การลักทรัพย์

๓. กาเมสุมิฉฉาจาร หมายถึง การประพฤติดีทางกาม

อกุศลทางคำพูด (วจีกรรม) มี ๔ ข้อ ดังนี้

๑. มุสาวาท หมายถึง การพูดปด พูดเท็จ โกหก หลอกลวง

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๒.

๒. ปิสุณวาจา หมายถึง พูดส่อเสียด คือพูดยุยงให้เขาแตกแยกกัน

๓. ผรุสวาจา หมายถึง พูดคำหยาบ

๔. สัมผัสปปลาปะ หมายถึง พูดเพ้อเจ้อ

อกุศลทางจิตใจ (มโนกรรม) มี ๓ ข้อ ดังนี้

๑. อภิชฌา หมายถึง ความละโมภ อยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตน

๒. พยาบาท หมายถึง คิดร้ายปองร้ายมุ่งร้ายต่อผู้อื่น มีความปรารถนาที่จะทำลายประโยชน์และความสุขของผู้อื่นให้เสียหายไป

๓. มิจฉาทิฐิ หมายถึง เห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ชั่วทำชั่วได้ดี มารดาบิดาไม่มีบุญคุณ ไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม เป็นต้น^{๑๗}

กล่าวโดยสรุป การที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า ถ้อยคำของคนพาลไม่มีศีลธรรมชอบประจบสอพอ จะได้รับความเชื่อถือ มากกว่าคำของคนมีศีลมีธรรม(หมายถึงคนดีมีความรู้ จะตกต่ำ) หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ คือ หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ เพราะหลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นหลักจะนำไปสู่ทางที่ไม่ดี ทางแห่งความเสื่อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพุทธทำนายข้อนี้ อกุศลทางคำพูด เช่น การพูดปด พูดเท็จ ส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ฯลฯ เป็นอกุศลทางวาจา ที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อที่ ๑๒ ที่เป็นอกุศลทางวาจานั้นเอง

๔.๑๓ พุทธทำนายข้อที่ ๑๓

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า คนในตระกูลต่ำจะมั่งคั่ง และเยาะเย้ยถากถางคนในตระกูลสูง พระภิกษุ อวัชชีไม่มียางอาย จักเยาะเย้ยถากถาง พระภิกษุวัชชีผู้ปฏิบัติดี ประพฤติปฏิบัติธรรม จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๓ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๑๓.๑ หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอกุศลทางคำพูด (วจีกรรม) มี ๔ ข้อ ดังนี้

๑. มุสาวาท หมายถึง การพูดปด พูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๒. ปิสุณวาจา หมายถึง พูดส่อเสียด คือพูดยุยงให้เขาแตกแยกกัน

๓. ผรุสวาจา หมายถึง พูดคำหยาบ

๔. สัมผัสปปลาปะ หมายถึง พูดเพ้อเจ้อ

๔.๑๓.๒ หลักหิริโอตตัปปะ

หิริ หมายถึง ความละอายต่อการทำบาป ละอายต่อการทำชั่วทำเลวของตนเอง

^{๑๗} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ทวี ผลสมภพ, **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๓๙). หน้า ๓๔.

โอดัปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาป ความเกรงกลัวผลของการกระทำบาป การกระทำชั่วของตนเอง^{๑๘}

หลักธรรมะหิริโอดัปปะนี้ พระพุทธองค์ท่านทรงตรัสไว้ เพื่อเป็นการเตือนสติคนให้มีสติยั้งคิด ให้ไตร่ตรองก่อนการกระทำใดๆ ให้วิเคราะห์ว่าสิ่งที่ตนกำลังกระทำนั้นเป็นสิ่งดีงามหรือสิ่งชั่วช้า ถ้าเป็นสิ่งชั่วช้าก็ให้นึกละอายที่จะกระทำเช่นนั้น และให้นึกเกรงกลัวผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตน

กล่าวโดยสรุปการที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า คนในตระกูลต่ำจะมั่งคั่ง และเยาะเย้ยถากถางคนในตระกูลสูง พระภิกษุ อวัชชีไม่มียางอาย จักเยาะเย้ยถากถาง พระภิกษุวัชชีผู้ปฏิบัติดี ประพฤติปฏิบัติธรรม จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๓ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ คือ หลักอกุศลกรรมบท ๑๐ ซึ่งหมายถึงทางแห่งความเสื่อม ทางแห่งความไม่เจริญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพุทธทำนายข้อนี้ อกุศลทางวาจา ถือเป็นหลักสำคัญที่ทำให้เกิดการพูดจาด้วยถ้อยคำเยาะเย้ย ถากถาง ด้วยคำพูดที่ไม่เป็นความจริง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อผู้อื่น นอกจากนี้ หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ คือ หลักหิริโอดัปปะ ซึ่งหมายถึง ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป เพราะภิกษุอวัชชีได้ใช้ถ้อยคำที่เป็นมุสาวาทในการถากถางภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โดยปราศจากความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่จะเกิดขึ้นจากการว่ากล่าวให้ร้ายผู้อื่น

๔.๑๔ พุทธทำนายข้อที่ ๑๔

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า สุภาพบุรุษคนมีปัญญาจักเหลวไหลหลงในกามตัณหา ราคะในทรัพย์สมบัติ ภรรยานอกใจเล่นชู้ แล มีอำนาจเหนือผัวตนแล จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๔ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๑๔.๑ หลักตัตถา ๓

ตัตถา หมายถึง ความทะยานอยาก, ความร่ำรอน, ความปรารถนา, ความอยากเสพ, ความอยากได้ มี ๓ ประการคือ

- ๑) กามตัตถา หมายถึงความทะยานอยากในกาม อยากได้อารมณ์อันน่าใคร่
- ๒) ภวตัตถา หมายถึง ความอยากในภพ อยากเป็นนั่นเป็นนี่
- ๓) วิภวตัตถา หมายถึง ความทะยานอยากในวิภพ อยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่ อยากพรากพันดับสูญไปเสีย^{๑๙}

กล่าวโดยสรุปการที่พระองค์ท่านทำนายว่า สุภาพบุรุษคนมีปัญญาจักเหลวไหลหลงในกามตัณหา ราคะในทรัพย์สมบัติ ภรรยานอกใจเล่นชู้ และมีอำนาจเหนือผัวตน หลักธรรมที่ปรากฏใน

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๑.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

พุทธทำนายข้อนี้ คือ หลักค้นหา ๓ ซึ่งหมายถึง ความทะยานอยาก ความปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การค้นหา ซึ่งหมายถึงความอยากในกามคุณ หลงในกามคุณ เห็นว่าการเสพกามคุณนั้นเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา

๔.๑๕ พุทธทำนายข้อที่ ๑๕

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า พระราชาจะไม่เลี้ยงดุราชตระกูล กลับแต่งตั้งราชกุมารเป็นผู้มีอำนาจแทนตัวเอง จากการศึกษาศิลปะการทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๕ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๑๕.๑ ทิศปฐัถิมทิศ

ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา เราควรปฏิบัติต่อพ่อแม่ด้วยความกตัญญูทศเวท ในทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ ที่บุตรพึงปฏิบัติต่อมารดา บิดา ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราเลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน
๖. มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้
๗. ห้ามปรามจากความชั่ว
๘. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๙. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๑๐. หาคู่ครองที่สมควรให้
๑๑. มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร^{๒๐}

๔.๑๕.๒ หลักสัปปริสธรรม ๗

สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ หรือ เป็นคนดี มี ๗ ประการ คือ

๑. ธัมมัญญูตา (การรู้จักเหตุ) คือ การรู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิตหรือรู้จักหลักความจริง จะคิด จะทำอะไรก็มีหลัก รู้ว่าเมื่อกระทำสิ่งนี้จะได้ผลตอบแทนเป็นความสุข แต่ถ้ากระทำอีกอย่างหนึ่งจะได้ผลเป็นความทุกข์ เช่น ถ้าหมั่นขยันศึกษาเล่าเรียนก็จะได้รับความรู้ความเข้าใจวิชาการต่างๆ เมื่อถึงเวลาสอบก็จะสามารถสอบได้คะแนนดี เป็นต้น

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

๒. อัตถัญญตา (การรู้จักเหตุ) หมายถึง เมื่อมีเหตุก็ย่อมมีผล เมื่อมีปัญหาอันใดเกิดขึ้นเราจะต้องใช้หลักเหตุผลมาพิจารณาปัญหาเหล่านั้น เพราะผลเกิดจากเหตุเสมอ การรู้จักเปรียบเทียบเหตุและผล จะทำให้เราเป็นคนใจกว้างยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น

๓. อัตตัญญตา (การรู้จักตน) ความเป็นผู้รู้จักตน คือรู้จักตนเองโดยฐานะ ภาวะ เพศ วัย ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมอื่นๆ มีศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะของตน และเมื่อรู้ว่า บกพร่องในเรื่องใด ก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

๔. มัตถัญญตา (การรู้จักประมาณ) หมายถึง ความพอดี ความพอเหมาะพอสมควร การรู้จักประมาณ คือการรู้จักทำทุกสิ่งทุกอย่างหรือดำเนินชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม เป็นต้น การรู้จักประมาณนี้เป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลต่างๆ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมา

๕. กาลัญญตา (การรู้จักกาล) หมายถึง การรู้จักเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจกรรมต่างๆ และรู้จักปฏิบัติตนให้ถูกต้องกับกาลเทศะ กล่าวคือ รู้ว่าในเวลาเช่นไรควรจะทำอะไร การรู้จักกาลเวลาจะทำให้ไม่ดำรงตนอยู่ในความประมาท ไม่ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

๖. ปริสสัญญตา (การรู้จักชุมชน) คือ การรู้จักหมู่คณะหรือกลุ่มชนว่าดีหรือไม่ดีควรคบหาสมาคม ควรเข้าไปอยู่เป็นพวกหรือไม่ เมื่ออยู่ในชุมชนหรือที่ประชุมต่างๆ ควรวางตัวอย่างไรควรทำอะไร ควรพูดอย่างไร เช่น เมื่อเข้าหาผู้ใหญ่ควรแสดงอาการนอบน้อมมีสัมมาคารวะ เมื่อเข้าวัดควรสำรวม กาย วาจา ใจ ไม่แสดงอาการตลกคึกคะนอง เป็นต้น ความเป็นผู้รู้จักบริษัท คือรู้จักชุมชนและสังคม รู้กิจที่พึงประพฤติ แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมต่อชุมชนและสังคมนั้นๆ

๗. บุคคลัญญตา (การรู้จักบุคคล) ได้แก่ การรู้จักประเภทบุคคลแต่ละคนว่าฉลาดหรือโง่ เป็นคนพาลหรือเป็นบัณฑิต^{๒๑}

กล่าวโดยสรุปการที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า พระราชาจะไม่เลี้ยวสุราชตระกูล กลับแต่งตั้งราชกุมารเป็นผู้มีอำนาจแทนตัวเอง หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ คือ หลักที่ ๖ โดยเฉพาะทิศเบื้องหน้า อันหมายถึง บิดามารดา การเลี้ยวบิดามารดา ถือเป็นหน้าที่ ที่บุตรธิดาถึงปฏิบัติต่อท่าน ในพุทธทำนายข้อนี้พระราชาไม่เลี้ยวสุราชตระกูล แสดงถึง การขาดความดูแลบำรุงเอาใจใส่ในตระกูล อีกทั้งยังแต่งตั้งราชกุมารเป็นผู้มีอำนาจแทนตัวเอง แสดงให้เห็นถึง การขาดหลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการเลือกสรรคนที่จะมาทำหน้าที่ปกครองประเทศ เพราะการปกครองประเทศต้องคัดเลือกคนที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อที่จะสามารถพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้นไป

๔.๑๖ พุทธทำนายข้อที่ ๑๖

พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า ต่อไปภายหน้า คนชั่ว หรือคนที่ไม่ดีจะเรืองอำนาจ และใช้อำนาจเป็นธรรม ทำให้คนดีถูกทำร้าย หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม ต้องหลบหนี ซ่อนตัวจากภัยร้าย

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๒.

เหล่านี้เหมือนเสือซ่อนตัวจากแพะ จากการศึกษาพุทธทำนายฉบับล้านนาข้อที่ ๑๖ พบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อนี้ มีดังนี้

๔.๑๖.๑ หลักอคติ ๔ ประกอบไปด้วย

- ๑) ฉันทาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะรัก หรือเพราะความพอใจ
- ๒) โทสาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะโกรธหรือเกลียด
- ๓) โมหาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะความเขลา โดยไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ว่าอะไรถูก, อะไรผิด, อะไรควร, หรืออะไรไม่ควร

๔) ภยาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะกลัวหรือเพราะเกรงใจ^{๒๒}

ความลำเอียงทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมในทุกสังคม เมื่อเกิดอคติขึ้น ผลที่ตามมาก็คือ การไร้ซึ่งความเสมอภาค เกิดการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อความไม่ยุติธรรมนี้ ตกอยู่กับคนดี ก็จะทำให้คนที่ไม่ดี หลงระเหิงในอำนาจ อันได้มาจากความไม่เสมอภาค ความลำเอียง เสมือนว่าคนที่ทำดี ไม่ได้รับผลตอบแทนที่ตนนั้นเอง

กล่าวโดยสรุปการที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายว่า ต่อไปภายหน้า คนชั่ว หรือคนที่ไม่ดี จะเรืองอำนาจ และใช้อำนาจเป็นธรรม ทำให้คนดีถูกทำร้าย หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม ต้องหลบหนีซ่อนตัวจากภัยร้ายเหล่านี้เหมือนเสือซ่อนตัวจากแพะ หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายข้อที่ ๑๖ นี้ คือ หลักอคติ ๔ ซึ่งหมายถึง การที่คนดีไม่ได้รับความเสมอภาค อันเกิดจากอคติ ความลำเอียง อันเป็นผลทำให้คนที่ทำดี ต้องอยู่อย่างจำกัด เพราะคนที่ไม่ดีกลับมีอำนาจในสังคม

๔.๑๗ สรุป

จากการวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายฉบับภาษาล้านนา พบว่า ในพุทธทำนายทั้ง ๑๖ ข้อ จะปรากฏถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธทำนาย ซึ่งในพุทธทำนายทั้ง ๑๖ ข้อ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ในอนาคตจะต้องประสบกับปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาเกี่ยวกับระบบศีลธรรมที่ภายในอนาคตจะเป็นปัญหาหลัก ที่จะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อประสบกับปัญหาต่างๆ ในพุทธทำนายทั้ง ๑๖ ข้อ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ทั้งหมด ประกอบไปด้วย หลักศีล ๕, หลักอปริหานิยธรรม ๗ , หลักขันติโสรัจจะ, หลักสติสัมปชัญญะ, หลักกามสังวร, หลักทศ ๖, หลักกตัญญูกตเวทิตะ, หลักทศพิธราชธรรม ๑๐, หลักอคติ ๔, หลักไตรสิกขา ๓, หลักจริต ๖, หลักอกุศลมูล ๓, หลักอภิปไตย ๓, หลักอกุศลกรรมบถ ๑๐, หลักหิริโอตตัปปะ และหลักตณฺหา ๓ หลักธรรมทั้งหมดนี้ เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพุทธทำนายทั้ง ๑๖ ข้อ ทั้งนี้ ในพุทธทำนายแต่ละข้อ จะกล่าวถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่าต้นเหตุของปัญหาที่จะเกิดขึ้น

^{๒๒} อ้างแล้ว.

ในอนาคต ล้วนมีสาเหตุมาจาก การที่มนุษย์ขาดศีลธรรม จึงทำให้การปกครอง การดำรงชีวิต ตลอดจนถึงการประพฤติดน อยู่ในความประมาท จึงทำให้เกิดปัญหาและทำให้พบกับความวุ่นวายในดำรงชีวิตนั่นเอง